

Кременець, рік 1917.

Подих революції місто відчуло зразу ж. В березні у місті були проведені мітинги на відзначення повалення самодержавства, які проходили під звуки «Марсельєзи», червоними прапорами та гаслами про припинення війни та 8-ми годинний робочий день.[36] Основну роль у цих акціях відігравали солдати тих військових частин, які розташовувалися у місті Кременець та повіті.

За прикладом інших населених пунктів створено Раду солдатських і селянських депутатів, у яких провідні позиції займали меншовики, есери, бундівці та сіоністи. Вплив більшовиків на Волині взагалі, а на Кременеччині зокрема, були слабкі. Так у найбільшому їх осередку на Волині в Сарнах нараховувалося 30 членів, у Дубно десять, а у Кременці і того менше. Навіть у армії, де їх вплив відчувався найбільше, були лише невеликі групи у підрозділах без єдиного фронтового центру. Волинське відділення РСДРП(б) навіть не мало коштів на власне друковане видання.[32]

Відбулися зміни і у керівництві правоохоронних органів Кременеччини. У період з 15 березня по 8 квітня начальником міліції був Микулич, а з 8 квітня Казновецький.[67]

Розпочалося певне піднесення українського національного руху. Кременчани в особі Б.М. Козубського були представлені 21 квітня 1917 року на Українському національному конгресі, з якого був делегований до складу Української Центральної Ради. Крім нього до складу Центральної Ради від Всеукраїнського селянського з'їзду були делеговані Лука Галькер та Федір Рудий.[72] Від єврейської громади Кременець був представлений Крезом.[27]

Діяльність місцевого самоврядування у Кременці на початок 1917 року була зосереджена в Кременецькій міській думі в такому складі: А.К. Роїєвський, Х.К. Сітонович, П.А. Куцевич, Р.І. Денисович, В.О. Авдійчук, С.Т. Коцюкевич, І.О. Комаревич,

А.П. Чернов, П.С. Мінчук, І.П. Савчинський, П.Н. Павловський, Д. Цимбалюк, М. Злочевський, П.К. Яцковський, І.І. Родович, Я.Г. Крижанівський, І.В. Якутський, З.Ф. Туницький, О.Г. Ковальчук, Г.І. Косовський, А.П. Чернов, К.Г. Токарський, Г.П. Жолкевський, А.А. Індісов, В.М. Борковський, І.Л. Моргульський, М.Д. Шумський – всього 27 депутатів, з них 11 на цей час були мобілізовані в діючу російську армію. Важко визначити відношення кременецьких депутатів до революційних подій у Петрограді, так як відсутня інформація, та і власних проблем вистачало. І перш за все це питання забезпечення міста продовольством. Воно неодноразово розглядалося на засіданнях думи та, відповідно до розпорядження Тимчасового уряду, створено у квітні продовольчий комітет у складі п'яти осіб.

Як прямий наслідок тих демократичних перетворень, які зачепили в цей час Російську державу, стало розширення складу думи за рахунок представників тих чисельних партій та організацій, які почали масово утворюватися навесні 1917 року. Уже в квітні відповідно до рішення Волинського губернського комітету до її складу ввели представників Кременецької єврейської громади І. Коц, М. Карниз, М. Гольдрінг, М. Ленгавер,

М. Шумський, М. Ейдіс.

Це викликало скарги та нарікання «міщан-християн», так як доповнення відбулося непропорційно: від євреїв шість, від міщан- християн два. Вирішено було доповнити склад думи за рахунок міщан-християн. Тоді ж від міста відправили трьох делегатів «міщан-християн» на Земський з'їзд у Воронежі.

Криза діяльності Кременецької міської думи виявилася у період невдалого Червневого наступу російської армії на лінії Південно-Західного фронту, який проходив на території Тернопільщини в червні – липні 1917 року. Наступ росіян перетворився на їх панічний відступ, що створило загрозу окупації території Кременеччини австро-німецькими військами. Це зумовило потребу у здійсненні невідкладних заходів щодо евакуації населення та майна. Але у цих складних умовах значна частина депутатів не хотіла брати на себе відповідальності, і рішення практично не вдавалося прийняти. Щоб виправити ситуацію у перших числах серпня склад думи було доповнено членами Союзів: службовців – три депутати, торгівлі та виробництва - три, християн і євреїв три (Ш. Фінгеруть, Г. Кусман, Н. Епштейн), Ради робітничих і солдатських депутатів – шість (А. Подгайський, М. Чайковський, М. Голбдшер, І. Біленко, В. Смех, І. Сорочинський).

Незважаючи на проведену реорганізацію та доповнення, ситуація в роботі міської думи

не покращилася: члени думи почали залишати засідання в індивідуальному порядку та цілими фракціями, як, наприклад, відмова від роботи єврейської фракції у зв'язку із ненаданням одному із депутатів депутатських повноважень. Така робота викликала невдоволення серед значної категорії депутатів, але очевидно, що самі засідання почали набирати більше мітингового характеру, і до вирішення нагальних проблем у депутатів не було ні часу ні бажання. В свою чергу голова міської думи А.К. Роїєвський, як представник старого імперського чиновництва, не зміг дати ладу в нових суспільно-політичних обставинах.

Проведення виборів до нового складу Кременецької думи було призначено на 27 серпня 1917 року. У зв'язку із тим, що значна частина населення міста евакуювалася в умовах німецького наступу, було вирішено провести довибори 16 вересня, що викликало спротив польських депутатів, які хотіли їх провести раніше. Очевидно польське населення залишилося на місці і при таких розкладах польська община могла б розраховувати на більше представництво у складі думи. [51]

Солдатський рух

Найбільш піддатливим революційній стихії були солдатські маси. Кременець, як місто, в якому на весну – літо 1917 року знаходився штаб 11-ї російської армії, було місцем квартирування багатьох військових частин російської армії. За традицією цього часу почали формуватися ради робітничих депутатів та військові комітети. У середині квітня 1917 року делегати 11-ї армії обрали армійський комітет, головою якого став Микола Кириленко – майбутній делегат II З'їзду Рад, Верховний Головнокомандуючий армії Радянської Росії, голова Верховного трибуналу при ВЦВК, нарком юстиції СРСР.[76]

Значну масу серед них становили прибічники українського самостійницького руху, яких називали просто «українці», без якогось ідеологічного забарвлення. У Кременеці, за зразком Києва та інших міст, було утворено Український військовий клуб ім. гетьмана П. Полуботка[70], який розпочав активну роботу по формуванні українських військових підрозділів у складі російської армії. Слід відмітити активне сприяння у цьому процесі колишнього командуючого російської армії

Л. Корнілова, який вбачав в українських підрозділах найбільш бойові військові частини, і процес українзації армії розпочав ще у 1916 році. З Кременцем у той час пов'язана доля Саватія Березняка – солдата штабу корпусного суду 11-ї армії, обраного до Центральної Ради на Національному Конгресі і переобраного на II-му та

III-му Військовому з'їзді, в майбутньому голова Всеукраїнської Ради військових

депутатів.[13]

На початку літа активну агітацію в частинах Південно -Західного фронту розпочали здійснювати більшовики, перш за все представники ЦК РСДРП(б) Активну агітацію у 11-й армії проводили М. Кричевський, Г. Чудновський, М. Кириленко, К. Пальвадзе та І. Дзевальтовський.[32] Їх діяльність мала конкретні, руйнівні для фронту, наслідки.

Фронт, під впливом як невдалої політики тимчасового уряду, так і агітаційної роботи соціалістичних партій розвалювався. Солдати відмовлялися іти в атаку, виконувати накази командирів, відкрито проявлялося недовір'я до офіцерів. Так 27 травня 1917 року 42 Якутський піхотний полк прибув на доукомплектування та відпочинок у Кременець. Тут він застав розгромлені казарми та службові приміщення. Напередодні Червневого наступу російських військ на Тернопільщині полк направили на фронт. Але в ньому, як і в більшості військових частин Росії, поширилися революційні настрої – полк заявив про страйк. І тільки особистий авторитет командира полку полковника Антоновича зумів переконати підопічних вийти на позиції. [66] У своїй агітаційній діяльності більшовики свідомо поширювали дезінформацію, спрямовану на розвал фронту.

Часто солдати ставали тим чинником, який загострював ситуацію в селі. Так восени 1917 року у селах Присілки, Борсуки, Борисівка, Перемики, Вербівці солдати самовільно розпочали рубку лісу та розбирання фільварочних будинків графа Ржевуського. До них почали приєднуватися селяни.[4]

У період корніловського повстання в серпні 1917 року у Кременці знаходилася ставка Південно-Західного фронту командуючого А. Денікіна, яка його підтримувала. 28 серпня військові комітети за заявою офіцерських ординарців, які виявили контрреволюційну діяльність головнокомандуючого та його офіцерів, арештували весь штаб фронту.[14]

Більшовицький переворот вніс ще більше сум'яття у солдатські маси. Купившись на демагогічні лозунги нової влади, армія почала надзвичайно швидко більшовизуватися. На початку листопада 1917 року відбулася демонстрація та мітинг солдат 11-ї російської армії у Вишнівці на підтримку радянського уряду.[73]

Кременеччина у 1917-1920рр.

Написав Administrator

Середа, 21 грудня 2011, 19:09 -

18 – 24 листопада 1917 року у Бердичеві відбувся Надзвичайний з'їзд солдатських комітетів Південно- Західного фронту, на якому більшовики не змогли набрати більшості, необхідної для прийняття їх рішень. Тому у резолюції з'їзду влада Раднаркому визнавалася лише до скликання Установчих зборів. Але у зв'язку із обранням головою військового революційного комітету фронту більшовика Разживіна, вона швидко визнала владу Раднаркому. Лише активне втручання військових підрозділів армії УНР, які заарештували ВРК, зуміло тимчасово призупинити їх діяльність.

Найбільші проблеми у поширенні свого впливу на Південно – Західному фронті більшовики відчували у 11-й армії, підрозділи якої стояли на Кременеччині. Визначальним у цьому плані виявився III з'їзд 11-ї армії, який відбувся 3-5 грудня 1917 року в Кременці. На з'їзді було 318 делегатів. Від РСДРП(б) було прислано агітатора Чудновського та члена Революційного комітету Ставки матроса Любецького. [28]
Подаємо скорочену стенограма з'їзду.

Протокол засідання військового з'їзду XI армії

3 грудня 1917 року

Засідання розпочалося із вимога більшовиків надати їм 5 із 10 місць в президії. Праві есери висунули ідею формування президії на основі пропорційності в залежності від кількості партійних мандатів. Виникла проблема із мандатами українців. Засідання відкладено на наступний день до в'яснення питання про мандати останніх.

4 грудня 1917 року

Прийнято рішення про формування президії на основі пропорційних виборів. Головою з'їзду обрано більшовика Цукатова. До складу президії обрано від більшовиків Флюкова, Алексеєва, Корсакові, Гришина, Берестіна (5 чоловік), від СД(о) Попика, від правих есерів Касумова, від українців Пархоменка та Голованя. За наполяганням більшовиків до складу президії були обрані почесними членами Ленін, Троцький, Зінов'єв та інші діячі більшовицької партії.

Більшовик Чудновський виступив із широкою промовою про політичне становище в Росії, пов'язане із приходом більшовиків до влади та закликав делегатів до громадянської класової боротьби.

Попик(СД) заявив, що більшовики популярні перш за все через війну, і солдатські ради з її припиненням відійдуть у небуття, тому у них нема ніяких перспектив; звинуватив більшовиків у потуранні низменим бажанням народних мас.

Праві есери здійснили критику земельних законів Леніна, як такого що заперечував приватну власність, та Мілютіна, який лише ослаблював конфлікт між поміщиками та селянами, але не вирішував проблеми; захищали Установчі збори.

Українець Пархоменко відкинув звинувачення українцям у змові проти революції, та заявив, що не розуміє претензії більшовиків до Центральної Ради, так як в Україні класові зміни відбуваються разом із національними. Звинуватив більшовиків у ліквідації державних інститутів та поставив питання, чи визнають більшовики федеративну Україну.

Більшовик Любецький звинуватив Центральну Раду у шовінізмі.

Готліб(меншовик) звинуватив більшовиків у організації війни проти України, так як уже 20 листопада на Київ більшовики направили 8 ешелонів із солдатами, які були завчасно перепинені та розброєні. Вихід із ситуації він бачив у скликанні Установчих зборів.

Правий есер Бродський заявив про свою стурбованість різким розколом серед солдатів.

Його однопартієць Касумов зазначив, що головними проблемами сучасного становища є земля, мир та громадянська війна. Він відзначив, що ленінський закон про землю був передчасний і призвів перш за-все до масового самозахоплення землі. У питанні укладенні миру зараз все залежить від Німеччини; більшовики в цьому питанні раптово змінили тактику – якщо раніше вони були рішуче проти укладення сепаратного миру, то тепер є його прихильниками. І зараз в країні йде справжня міжусобиця, яка спонукається наступом більшовиків на Україну.

Есдек Федер звинувачував більшовиків у порушенні свободи преси та проведенню арештів депутатів.

Українець Пархоменко закликав до об'єднання всі соціалістичні партії.

Більшовик Чудновський заявив, що революція буде продовжуватись до перемоги не рахуючись із жертвами, звинувачував Україну у пособництві генералу Каледіну та відзначив, що це є час, коли сходить зоря світової революції.

Резолюція з'їзду:

- більшовицький переворот був єдино правильним виходом з кризи;

- праві есери та меншовики це є дезертири з II Всеросійського з'їзду Рад;

- вся влада Радам;

- визнання Ради Народних Комісарів та Центрального Виконавчого Комітету Ради Робітничих, солдатських і селянських депутатів як вищих органів влади.

Наприкінці окремим голосуванням за переваги більшовиків було прийняте рішення про збереження військово-революційних комітетів.[41]

Таким чином більшовики здобули перемогу і цим розпалили полум'я громадянської війни. Незабаром після з'їзду у Кременці відбулися погроми, в ході яких солдати були пасивними спостерігачами, а то й активними учасниками.

27 грудня 1917 року червоні солдати-фронтовики, господарі Луцька, захоплюють Рівне та створюють радянський штаб Південно-Західного фронту. 31 грудня 150 солдат армії УНР з загону прапорщика Куща захопили Рівне та арештували самозванців.[61]

У Кременці, незважаючи на впливові позиції, більшовики не спромоглися проголосити радянську владу, що свідчило про їх невпевненість у власних силах. Основні події цього часу на території нашого регіону розвивалися на півночі Волині. А вже на початку 1918 року солдатські маси, спродаючи все військово майно, грабуючи та чинячи насильства над мирним населенням, рушили на схід по домівках. [66]

Селянський рух

Але найбільші сподівання на революцію покладало селянство. Невирішеність земельної проблеми змушувало селян активно включатися у громадське життя, формуючи селянські земельні комітети та проводячи з'їзди. У травні 1917 року відбувся перший Кременецький повітовий селянський з'їзд, на якому головував солдат з Петрограда А.О. Грачов, а секретарем був О.Х. Костюк.[76]

Резолюція I Селянського повітового з'їзду

1. Підтримати Тимчасовий уряд та Раду робітничих і солдатських депутатів у їх бажанні припинити війну, але допоки триватимуть військові дії захищати батьківщину.

2. Дезертири, жандарми, доносчики позбавляються права на землю.

3. Ліквідація приватної власності на землю.

4. Загальнонародна форма власності на природні ресурси.

5. Утвердження народної власності на ліса, води та природні ресурси. Рівність права на землю за умови її обробітку власними силами. У тих, хто не працює по старості землю забрати, натомість забезпечити його пенсією, у випадку не обробітку по хворобі надати допомогу села.

6. Націоналізацію землі здійснити без викупу.

7. Остаточні рішення по цих питаннях мають бути утверджені на Установчому з'їзді.

8. Не допущення самовільного захоплення землі.

9. Утворення виконавчого комітету Союзу трудового селянства на основі виборів по два депутати від волості.

10. Призначити головою селянського повітового комітету члена армійського комітету Г.А. Грачова.

11. Допроводити своїх представників до продовольчого повітового комітету у кількості семи чоловік, та училищну раду п'ять чоловік.

12. Обрати делегатами на губернський з'їзд у Житомирі 21 травня Ковалю, Грачова, Скакуна, Витомського, Дробоцького.

13. Спроводити клопотання до уряду про забезпечення солдаткам дров на паливо.

14. Передання волосними радами незасіяних земель селянам.

15. Організувати на період жнив ясла.

16. Під час жнив для швидкого збору урожаю просити про допомогу солдатів.

17. Надати дозвіл на безоплатне користування пасовищем у відведених для цього місцях.

7 травня 1917 року[57]

На Першому Волинському селянському з'їзді було прийняте рішення про ліквідацію приватної власності на землю та передання поміщицьких, церковних та монастирських земель селянам на основі рішення Установчих зборів, які мали відбутися.

Незабаром відбувся і другий з'їзд.

Резолюція II-го Селянського Кременецького З'їзду

24-25 червня 1917

1. Взяти участь у волосних і повітових виборах.

2. Надіслати вітання Тимчасовому уряду.

3. Запровадження федеративного устрою у Росії.

4. Надати підтримку Центральній Раді за умови її співпраці з Тимчасовим урядом.

5. Продовольчим комітетам розглянути питання незасіяних земель.

6. Сприяти розвитку кооперативного руху.

–запросити інструкторів;

– скликати з'їзд кооперативів;

- реорганізувати Почаївський народний банк;

7. Усунути з посад провокаторів.

8. Розглянути питання засівання земель.

9. Сприяти відбудові зруйнованих у період війни споруд.[58]

Та зволікання Тимчасовим урядом та Центральною Радою у вирішенні наболілої земельної проблеми призводило до радикалізації селянських настроїв. Селяни усувають зі своїх посад земських начальників, волосних старшин, сільських старост та формують волосні та сільські комітети. Вони відмовляються сплачувати податки – так за липень 1917 року в межах Волинської губернії було здано лише 2,9 % усієї суми. Влітку на Волині наростає селянський рух: проганяються поміщики, захоплюються землі, реманент, худоба.[28] Селяни самовільно рубають ліс та випасають у ньому худобу.[55, 56] Створено організацію «партія Гонти». Активну роль у селянських акціях приймають

солдати, які самі в своїй більшості були селянами. Ситуація була настільки критичною, що головнокомандуючий російської армії генерал Корнілов видав наказ про заборону виступів селян проти поміщиків під карою арешту до трьох років. Одночасно на губернію було відправлено загін з 540 солдатів, а повітовим комісарам приділено по 50 – 60 поліцейських.

Незважаючи на рішення Другого селянського з'їзду селян Волині про заборону самовільного захоплення землі та майна поміщиків до рішення Установчих зборів, волосні та сільські земельні комітети приймали рішення про націоналізацію поміщицької, а то і державної землі та самовільно її захоплювали.[28] Особливо активно цей процес пішов у жовтні – листопаді 1917 року. Намагання Центральної Ради якось врегулювати цю проблему, через організовану земельну реформу в період листопада 1917 – квітня 1918 років уже не давала результату: Рада намагалася припинити самоуправні заходи селянства щодо поміщицької землі під страхом суду та намагалася припинити діяльність земельних комітетів, які самовільно розбирали землю та майно.[74] Але процес анархії та селянської справедливості пішов.

Селяни сіл Жолобки і Малої Іловиці в січні 1918 року ухвалили рішення розподілити поміщицький інвентар, а землю поділити весною між малоземельними та безземельними селянами. В селі Борщівка сільський комітет конфіскував церковний хутір, продав сіно і фруктовий сад, а виручені гроші використав на ремонт школи. Жителі сіл Москалівка, Пліски, Устечко розгромили садиби місцевих багатих селян і розподілили їх землю.[28] Навесні 1918 року у повіті було конфісковано 42500 десятин поміщицьких земель. В поміщицькому маєтку Чесновського у Великих Дедеркалах було створене громадське господарство, яке проіснувало до березня 1918 року.[73]

Наскільки селяни відчували себе господарями становища свідчить факт, що коли батрак поміщика Фалінського в селі Хотовиця Мішук став просити у нього коней, то селяни заявили, що тепер він повинен просити у них, бо все поміщицьке майно стало їхнім.[28]

Та наступний період приніс їм зовсім інше життя.

Кременець та повіт з кінця 1917 по грудень 1918

Кременеччина у 1917-1920рр.

Написав Administrator

Середа, 21 грудня 2011, 19:09 -

А.К. Роїєвський пробув на посаді голови до 10 жовтня 1917 року. Виконуючим обов'язки було обрано Борковського С.І.[64] А уже 4 листопада 1917 року відбулося перше засідання новообраної думи, членами якої стали: Гольденберг Р., Зейдіс М., Шумський М., Пандсберг В., Горенгут А., Гольдринг М., Сегаль К., Дебокіпер Я., Корніц М., Фрідель Ш.-Я., Ройхель О., Копеліович Я., Вергейм А.-Ш., Сторож М., Павловський В., Павлович І., Козубський Б., Кременецький І., Левітін Р., Фінгерт Ш., Кусман Г., Інгерфлом М., Баршап Б., Лемсон А., Бурлінгас Ф., Попов І., Роїєвський А., Беленко І., Фурсик, Стрончинський О., Подгальський А., Струмінський О., Богуславський, Капітонець І., Коцюкевич, Концевич І., Ландсберг С.[67] (у цьому складі міська дума працювала практично до червневого 1919 року вступу у місто більшовиків). На цьому засіданні головою Кременецької міської думи було обрано Бориса Козубського, під головуванням якого було прийнято політичну резолюцію:

- засуджено більшовицький переворот;
- задекларована підтримка Тимчасового уряду та Української Центральної Ради;
- створено Кременецький Комітет Громадянської безпеки.

Слід відмітити, що уже в сусідніх повітових центрах(зокрема Дубно), більшовики спромоглися здійснити перевибори місцевої влади, за рахунок чого прийшли до керівництва. Кременець ця стихія минула. Структури органів влади, які залишилися від Тимчасового уряду, в умовах більшовицького перевороту досить швидко визнали владу Центральної Ради.

Нагальною проблемою в умовах всеохоплюючої анархії було забезпечення порядку. В листопаді було сформовано Комітет Громадянської безпеки за принципом по одному делегату від міської думи, повітового комітету, міліції, політичних партій та по два від рад солдатських та селянських депутатів.

А в ніч з 15 на 16 грудня у місті відбулися погроми. Міліція виявилася безпорадною. У зв'язку з цим міська дума прийняла рішення:

Кременеччина у 1917-1920рр.

Написав Administrator

Середа, 21 грудня 2011, 19:09 -

- створити загін самооборони у складі 40 гвинтівок;

- здійснити чергування з 16 на 17 грудня з метою не повторення погрому;

- надіслати прохання до Генерального Секретаріату залишити у місті Сандомирський полк;

- звернутися до військових частин, розташованих у Кременці надати допомогу у захисті міста від грабіжницьких банд;

- надіслати звернення про події у Кременці до Генерального Секретаріату.

Особливостями оформлення протоколів Кременецької думи цього періоду часу є їх часткова не систематичність та незрозумілість. Це пов'язано з тим, що значна частина протоколів написана олівцем (що в багатьох моментах створює поле діяльності для розширення даної тематики), нашвидкуруч, і тому досить проблематична для виявлення самого змісту та дати оформлення. Скадається враження, що голова міської думи, незважаючи на всі умови політичної ситуації, у багатьох випадках приймав рішення одноособово, запротоколюючи рішення в присутності випадково зустрічних депутатів думи, і оформляючи протоколи «на коліні». Потім ці протоколи затверджувалися через певний період часу на засіданні думи. Очевидно голова міської думи Козубський зумів організувати роботу думи так, щоб життя міста не залежало від депутатів. А так як частина депутатів і далі не з'являлася на засідання, на засіданні були прийняті наступні санкції щодо депутатів – прогульників:

- на перший раз - зауваження;

- на другий - штраф:

- на третій - штраф та виключення зі складу думи.

За час своєї діяльності Кременецька міська дума прийняла лише одну політичну резолюцію, направивши
січня 1918 року звернення про підтримку Установчих зборів, але сама не змогла направити туди своїх делегатів.

5

Мовою діловодства залишалася російська, причому незважаючи на всі зміни політичних режимів.[51] Лише окремі протоколи велися українською мовою. Причому і переважна частина розпорядження від імені Генерального Секретаріату, повноваження якого Кременецька міська дума як вищого та єдиного органу влади визнала в грудні місяці[60], також надходила російською. Слід відмітити, що урочиста присяга депутатів на вірність УНР, яка була прийнята лише 14 квітня 1918 року, також здійснювалася російською мовою. Цікаво, що деякі депутати у тексті присяги свідомо чи по недогляду замість присяги УНР писали на вірність Росії.[52] Уже в перших числах травня депутати склали обітницю на службу Українській державі.

[84]

На протязі усього періоду 1917-1919 років в установах використовували старі російські друковані бланки, роблячи корекції вручну, як наприклад на виконавчому листі від жовтня 1918 року

друкований надпис

«По Указу ЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА»

закреслено, та зроблено надпис ручкою

«именем закона Украинской держави»

.

[16]

Одночасно ходили

печатки нової української влади з тризубом, так і старі російські з двоголовими орлами.

Активну діяльність у роботі місцевого самоврядування здійснювали партія Бунд, сіоністи. Об'єднання єврейських соціалістичних партій, Союз кооперативів, повітова земська управа, Просвіта, Кременецьке комерційне училище, Українська гімназія, вище 1-ше початкове училище . вище 2-ге початкове училище, поштово-телеграфна контора, казначейство, вище початкове училище.[52]

Значні проблеми Кременеччина переживала на початку 1918 року, коли здеморалізовані війська російської армії хлинули з фронту додому через Кременець, продаючи по дорозі військове майно і навіть гармати. За ними у березні 1918 року ввійшли німецькі війська і

приступили до вивезення продовольства. Кожен з солдатів німецької армії був зобов'язаний послати родині до двох пачок продуктів, закуплених у місцевих. Було накладено контрибуцію і при малому спротиву арештовували. На початку своєї влади вони вигнали з Кременця польських легіоністів, які розташовувалися в школі рільничій в Білокриниці і в казармах 11 драгунського Рижського полку.[66] У зв'язку із гетьманським переворотом 29 квітня 1918 року зазнала змін система управління Української держави. На чолі губерній, повітів та волостей поставлені старости(у Кременці Микола Шмідт [71]

), у селах старшини.

[28]

Практично була відновлена структура управління царської Росії, причому часто навіть в особах конкретних посадовців.

Змінилася і соціально- економічна ситуація. 12 травня 1918 року волинський губернський староста Д. Андро видав постанову про відновлення права «священної власності» на території губернії. Під загрозою штрафу до 3 тис. крб. або 3-х місяців ув'язнення постанова вимагала негайного повернення всього майна, яке раніше належало приватним особам. Постанова від 15 травня суворо забороняла селянам рубати панський ліс і пасти худобу на панських полях і сіножаттях. За підтримки підрозділів німецької окупаційної армії були ліквідовані земельні комітети.

З метою вилучення у селян продовольства були створені спеціальні загони, які піддавали селян тілесним покаранням, розстрілам, ув'язненням. На селян накладалися контрибуції за розгроми поміщицьких маєтків та і за будь якого приводу. Спроба селян вирішити свої проблеми на селянському з'їзді у Києві, де були представники і Кременеччини, не вдався через його заборону.

Нова влада певною мірою навела лад, але через проведення антисоціальної політики, від якої потерпало перш за все селянство, не змогла загасити вогнище нового громадянського конфлікту. Розпочалися нові селянські повстання. У липні одне із таких відбулося в селі Заруддя. Приводом до нього став приїзд у село голови повітового відділу Союзу земельних власників Гуляницького з метою стягнення з селян збитків, завданих ними маєтку графа Горохольського. Але заздалегідь підготовлені селяни озброїлися, вирили окопи та відмовилися вести переговори. Коли варта голови союзу затримала сільського старшину, селяни відкрили вогонь та всю її винищили разом із Гуляницьким. Наступні каральні експедиції проти селян Заруддя, які здійснювали австрійські підрозділи, також зазнали невдачі.[28] Таких селянських партизанських загонів сформувалося досить багато, і вони самі переходили до активних військових дій. Так було знищено цілий німецький підрозділ на шляху Кременець – Почаїв.[17] Слід відмітити, що Кременецький повіт був практично єдиним на Волині, де був відсутній

підпільний більшовицький ревком.[28]

Переважна кількість питань, які розглядалися міською думою, були пов'язані із розглядом соціальних проблем міста, і головною, як і в попередні часи, це була продовольча. В листопаді 1917 року було запроваджено хлібну монополію в особі Міського Продовольчого комітету та здійснено систему заходів щодо забезпечення міста продовольством.

[51] З метою збільшення міського кошторису були введені нові податки, зокрема на прибуток від розважальних заходів податок становив десять відсотків, крім мистецьких та театральних дійств.

[52]

З метою піднесення занепаłego господарства запроваджувалися заходи щодо відновлення роботи підприємств, визначення чіткого розпорядку дня та заходи соціального забезпечення трудящих.[51] Відповідно до проекту БУНДУ було

запроваджено 8-ми годинний робочий день.

Окремою постановою захищалися права різноробочих. На захист бідніших верств населення було спрямоване попередження квартиродавачам не піднімати високо ціни за оренду квартир, у зв'язку із підвищенням податку на квартирунаймання, враховуючи те, що вони і так були надзвичайно високі. Слід відмітити, що практично всі рішення, спрямовані на соціальний захист населення були прийняті в грудні 1917 – січні 1918 років за доби Центральної Ради.

Турбувалася влада і про розвиток освіти. Студентам надавалися субсидії та стипендії, було відкрито земську хату-читальню[52] та відкрито школу у Чугалях, які відносилися до компетенції міської влади. Характерною є вимога батьків учнів, які просили надати в школу два вчителі – російського та українського.[51] 1 липня 1918 року на державні кошти у місті розпочала свою роботу українська

гімназія імені І. Тещенка. Навчання у ній було платне, але сума була незначна, що давало можливість навчатися і малоімущим верствам населення.

[52]

Спроби гетьмана П. Скоропадського створити українську армію передбачали їх будівництво, перш за все, на основі колишніх кадрових російських військових частин. Так на основі військових Кременця було створено 2-й Волинський кадровий полк у складі 1-го Волинського кадрового корпусу.[66]

Правоохоронні органи формувалися за принципом один міліціонер на три тисячі осіб[72], але фінансові проблеми по їх забезпеченні були постійно зловоденні.[52]]

Антигетьманський виступ та відновлення влади УНР на Кременеччині

Загальна зміна суспільно-політичної ситуації в Україні не могла не зачепити і Кременеччини. Утворення в ніч з 13 на 14 листопада Директорії як керівного органу антигетьманського повстання призвів до нового громадянського конфлікту. Але вагомим чинником у цьому конфлікті відігравали німецькі окупаційні війська, від позиції яких залежав успіх однієї чи іншої сторони. Про те, що настрої навіть в гетьманській армії були не прихильні гетьману П. Скоропадському, свідчить факт арешту у Рівному 24 листопада 1918 року німцями старшин 5-го пішого Кременецького полку під командуванням хорунжого Нікітенка значкових Шокуна та Єремєєва, хорунжих Бублика, Мандзюка, Якобчука, Задорожного, Бутака, рангового Ілліна.[68] Очевидно на той час німці чітко не визначилися у суті суспільно-політичних змін та повели себе як давні союзники Скоропадського. Але 16 грудня за сприяння Кременецької міської думи вони були звільнені.

Тому в різних районах України події перейшли в активну фазу у різні періоди часу. У Кременці це сталося в ніч з 4 на 5 грудня, коли в місто увійшли військові підрозділи повстанців, складені з жителів Кременецького повіту і оточили гетьманську дружину, складену з офіцерів і гетьманських службовців в приміщенні ліцею. Після кількогодінного бою в ліцеї і центрі міста заатаковані піддалися, після того, як з околиць підійшла допомога атакуючим(очевидно, що ця акція відбулася за попередньої домовленості з німецьким комендантом, так як ще 9 грудня німецький гарнізон був у місті. Напевно німці у конфлікті зайняли нейтральну позицію). В битві з двох сторін було убито і поранено кілька десятків чоловік. Місто було захоплене загонами без порядку і дисципліни, розпочалися грабунки і арешти. Між іншим був забитий обиватель земський Маслов, заарештовані в Кременці і побиті в Борках відділом Золотаренського начальник повітової поліції Ковальський, начальник районної поліції Пітровський і земський урядник Пзуба.[66] Винищення прихильників гетьманської влади відбувалися і пізніше, про що свідчать записи у міських метричних книгах: *«22-24 (стар. стиль) - штабс-капітан штабу 11 армії Іван Максимович Сапоненко, 35 р., убитий в бою з петлюрів., 22-27 – поручик Михайло Михайлович Кар пінський, 21 р., убитий в бою з петлюрів., 26-28 – вартовий Микола Єфремович Єфремов, 37 р., убитий петлюрів. на своїй квартирі.»*
[29]

Проблема колишніх військовослужбовців армії Скоропадського – членів добровольчих

дружин, вихідців з Кременця, була злободенною ще цілий місяць. У зв'язку із успіхом повстання вони були ув'язненні як у Кременецькій в'язниці, так і у Рівному та Дубно.[52] Як і в попередньому випадку, Кременецька міська дума взяла активну участь у їх вивільненні, мотивуючи свою турботу тим, що більшість стало дружинниками не по своїй волі, а через примус. В січні вони були звільнені і відзначали досить добре відношення до себе представників нової влади, перебуваючи у своєму незavidному становищі. [53]

Відповідно до оголошення повітового комісара Коваля від 10 грудня 1918 року у Кременецькому повіті було встановлено владу Директорії та запроваджувалися заходи на відновлення порядку.[52] Одночасно маховик повстанської анархії у краї розкрутився, і повстанські загони, здолавши гетьманську владу, розпочали діяльність на «власний розсуд», заявляючи про різні політичні та ідеологічні орієнтації, а фактично здійснюючи грабунок населення. Тому одним із одних завдань нової влади це була ліквідація «політичних банд». Як приклад можна навести долю загону під проводом Чабана(родом із села Синівці), який діяв в околицях Кременця, та заявив про свою приналежність до більшовицької ідеї.

Після укладення договору з петлюрівцями, вирушив з Кременця до Дубна залізницею, по дорозі біля Смиги поїзд зупинили петлюрівці і оточили їх, відібравши ротних і Чабая. Раптом розпочався між ними бій. Всі ротні і Чабай були убиті.[69] Ще один «партизанський» загін в околицях Кременця діяв під проводом «Марусі» та базувався у селі Підлісці.[30]

Відповідно до наказу Отамана республіканського петлюрівського загону попередні органи влади мали скласти свої повноваження, а саме: старости, державна варта, цензова міська управа та земська управа, а склад міської думи зберігався до нових виборів.[52]

В середині січня на повітовому з'їзді у Кременці на Всеукраїнський Трудовий конгрес від Кременеччини було обрано Петра Ясенчака, Чернія, Бобчука, Байца.[72]

Життя міста в першій половині 1919 року

Певні зміни зачепили і владне життя міста. Відповідно до розпорядження Директорії за міською думою була закріплена назва міська демократична дума.

Після виходу указу Директорії про ліквідацію старих структур влади А.К. Роїєвський, міський голова, подав у відставку, а виконуючим обов'язки з 2 січня призначено Аріеля Яковлевича Кременецького. На цій посаді він перебував до своєї відставки у березні того ж року, після чого міським головою обрано Цайтца Миколу Йосиповича.

Відбулися і певні зміни і у правлінні міської думи. Повноваження голови міської думи Козубського Б. припинилися 1 січня 1919 року, але рада вирішила їх продовжити до часу нових думних виборів. На місце його заступника Павловського В.С. обрано Шумського М.Д.

В перших числах лютого владну верхівку міста сколихнув скандал. Він був зумовлений доносом колишнього голови міської думи та міського голови Роїєвського на ім'я повітового комісара Ковалю. Суть цього доносу була у звинуваченні провідних членів думи у більшовизмі, участі у різноманітних деструктивних зборах, аморальності та навіть работоргівлі, причому звинувачення висувалися кожній конкретній особі. Текст цього документу був зачитаний на засіданні міської думи 2 лютого, що викликало велике обурення депутатів. Ними було прийняте рішення про опублікування цього доносу для ознайомлення з його змістом населення для того, щоб показати справжнє лице колишнього міського чільника.

З цього часу міська влада реорганізацій не зазнавала, і залишалася в такому складі до більшовицької окупації червня – липня 1919 року.

Основним завданням Кременецької міської демократичної думи було вирішення перш за все соціальних проблем, і головне продовольчої, та забезпечення міста паливом у зимовий період. Ще 9 грудня 1918 року міська дума закупила у відступаючого німецького гарнізону продукти та зерно. Грошей у казні в цей час не було, і оплату здійснив житель міста Кронберг, якому влада повернула гроші в січні 1919 року.[53] У березні міська дума провела торгову операцію по закупці цукру у підрозділу Січових стрільців та перепродала його населенню по вищій ціні.[50] З метою нормування продажу продуктів харчування у місті були введені картки на купівлю продуктів, які завірялися уповноваженим Волинської губернської земської управи.[19] Постійно відмічалася велика дорожнеча на найбільш необхідні товари. У зв'язку з цим місцева влада надавала фінансову допомогу найбільш вразливим верствам населення (на місто з трьох мільйонів карбованців на Волинську губернію було виділено лише десять тисяч),[50] видавала цим категоріям населення хліб та дрова безплатно, а малозабезпеченим продавала ці товари пільговим цінам. Складним було і становище службовців, яким досить часто заробітню платню виплачували наперед з добавкою на дорожчання.

[50]

Було звернуто увагу на боротьбу із спекуляцією, особливо пов'язану із незаконним продажем золота. Стосовно спекулянтів запроваджувався арешт, суд та розгляд справи через військово-польові суди, а товар вилучався. Слід відмітити, що для торгівлі цього часу взагалі досить характерною була анархія. Дровами місто забезпечувалося з тих лісових ділянок, які міська дума закупляла.

[53]

Для ліквідації наслідків військових дій для цивільного населення діяла повітова оціночна комісія по розгляду збитків населенню військовими діями, головою якої був Лобанів, секретарем – Іванов.[40]

Основою фінансової діяльності міської влади був земський збір[21] та податок з оренди. У зв'язку із нестачею готівки, у лютому місяці прийняте рішення про випуск місцевих грошових знаків обсягом два мільйони рублів.[53] Разом з тим фінансове життя міста продовжувалося, про що свідчить збереження та довіра до вексельної системи позики.[2, 3]

Складною була проблема медичного забезпечення населення. Основу медичних спеціалістів становили приватні лікарі, на послуги яких кременчани коштів не мали. На цьому тлі вигідно вирізнявся лікар В.І. Виноградов, який брав платню за медичні послуги з багатших верств населення, а бідних лікував безкоштовно. В місті ж діяла лікарня та амбулаторія, засновані єврейською громадською організацією «Озе», яка надавала допомогу всім, незважаючи на національність. [53]

В лютому 1919 року було створено повітову раду освіти та відновило свою діяльність комерційне училище. В цей же час розпочалася активна робота Кременецької «Просвіти», яка діяла в якості неформальної організації.

Важливою та злободенною проблемою міста було забезпечення правопорядку.[52] Звично основне завдання в цьому плані лежало на Кременецькій військовій міліції. Але в певні моменти, як правило в умовах наближення військових дій, вони не давали ради. У зв'язку з цим створювалися громадські комітети безпеки не неформальні правоохоронні підрозділи. В грудні 1918 року було створено Комітет державної безпеки з організації самооборони, так як в умовах діяльності різноманітних загонів, залишків «армії» періоду антигетьманського повстання, ситуація в місті була досить напруженою.

На початку січня у місті було створено загін самооборони у кількості вісімдесяти чоловік. Одночасно у місто ввійшли козаки армії УНР, що стабілізувало ситуацію. Нове загострення розпочалося після нальоту більшовиків на Кременець в другій декаді травня, коли, очевидно, певна категорія міщан та жителів навколишніх сіл, під виглядом більшовиків, вирішила зайнятися грабунками. 30 травня було прийняте рішення про організацію загону самоохорони в кількості п'ятдесяти чоловік з трьома підстаршинами сотником Радзівілом на чолі.[53] Це було останнє рішення, яке прийняла Кременецька міська дума цим складом. Новий калейдоскоп подій: більшовицька окупація та її заміна на довготривалу польську поставило наявні органи влади поза системою державної влади країн-окупантів.

Хотілося б звернути увагу на особливості діловодства Кременецької міської думи у 1919 році. Мовою діловодства залишилася російська, хоча окремі протоколи написані, на відміну від попереднього періоду, українською. Частим у написанні в офіційних документах є «суржик». На документах різного типу зустрічаються різні печатки: як залишені ще з періоду царської Росії, так і з тризубом. На гербових документах і далі красувалися двоголові орли Російської імперії.[19, 21, 34, 40]

Суспільно-політична ситуація у повіті на початку 1919 року

Якщо у Кременці відбувалися бурхливі події, то село чекало нових змін. Незважаючи на постійну зміну влади та обіцянки реформ, селянство і далі сподівалося на землю від влади, але все частіше переходило до самостійних активних дій. Аналіз цих подій можна дати на основі рапортів начальників поштово-телеграфних контор про політичне становище підлеглих територій до повітового комісара пошт і телеграфів у місті Кременець.

25 грудня 1918 року з Почаєва. *«У місті й поза межами поки що тихо. Ніяких гострих вибухів нема, але серед селянства намічається взагалі недобре до інтелігенції, що особливо гостро вилилося у неділю під час виборів голови місцевої народної управи, де виборці хотіли мати лише неосвічену неграмотну людину. Помічається якась нетерпимість людності у питанні щодо казенного та монастирського лісів і поміщицьких земель взагалі....»*

29 грудня 1918 року з Почаєва. *«Мобілізація старшин іде в'яло, так як більшість офіцерів ховається та не признається.»*
Вимога до архімандрита

Кременеччина у 1917-1920рр.

Написав Administrator

Середа, 21 грудня 2011, 19:09 -

Пасія на три тисячі карбованців під загрозою бунту від партії більшовиків-анархістів Почаївського відділу.

17 лютого 1919 року. Невдоволення населення у зв'язку із запровадженням місцевою владою пропорційного розподілу лісів та угідь.

22 лютого 1919 року. Самовільне вирубування жителями села Ледихів лісів сільськогосподарської школи та сутичка з охороною.

23 лютого 1919 року. Опір селян Ледихова селянам інших сіл, які вирубували ліс сільськогосподарської школи.

23 березня. Спокійно, *«в суспільній частці прихильні до московських більшовиків переважно з тих, що уженствovali великоросів, біднота жадає найбільше спокою, політиці індиферентна, ніяких агітаторів не примітно, ватажків натхненників більшовиків теж»* [38]

Кременеччина в контексті військових дій першої половини 1919 року

Місце Кременеччини у національно-визвольних змаганнях 1919 року неможливо визначити без загальної характеристики військових дій на волинських землях у даний часу. Незважаючи на вражаючі успіхи української армії Директорії в ході антигетьманського повстання, ситуація на січень 1919 року виглядала в багатьох моментах катастрофічною для відновленої УНР. Українська держава опинилася в лещатах між більшовицькою агресією Радянської Росії та амбіційних планах відновленої Польщі. Якщо територію Лівобережної України Директорія втратила досить швидко, то Південна Волинь на довгий період часу стала саме тим куточком держави, яка була глибоким запіллям та базою для продовження боротьби з ворогом.

3-14 січня, використавши евакуацію німецьких частин з Волині, польські генерали Рідз-Сміглі та Ромер, полковник Сандецький, розгромили гарнізони УНР та захопили Ковель та Володимир-Волинськ.

22 січня 1919 року армії УНР(у складі якої перебував і Кременецький полк) вдалося відбити у поляків Володимир-Волинськ. В цей час Володимир-Волинська ударна група нараховувала 5 тис. чол.. та 6 гармат та входила до складу Північно-Західного фронту отамана Оскілько, завданням якого було відкинути поляків за Буг та Сян.

Але наприкінці січня війська більшовиків ударили в спину армії УНР в напрямку Сарн, Коростеня та Ковеля, що дозволило полякам повернути втрачені території.

В лютому 1919 року командир Північно – Західного українського фронту генерал Отецький(сам родом із Вишнівця) перетворив напівпартизанські загони в регулярні військові полки у складі Сірого корпусу(3 тис. чол..) та Холмської групи(5 тис. чол.). 3-8 травня поляки здійснили новий наступ при підтримці місцевих поляків, які здійснювали диверсії в тилу. До середини травня армії УНР утримували Луцьк та Рівне.[61]

Крім польського наступу одночасно на волинському напрямку активізувалися дії більшовицької армії: 29 березня вони захопили Бердичів, 12 квітня – Житомир, 20 квітня – Новоград- Волинськ.[32]

Саме в цей час Кременеччина перетворилася на єдине більш-менш спокійне місце в УНР, чим скористалося військово командування, формуючи та навчаючи тут свої резерви.

В березні 1919 року у Кременці утворено кіш січових стрільців, як запасна частина для вишколу мобілізованих, підготовки різного роду фахівців та формування маршевих сотень і куренів. Кременець було обрано через те, що він на початок 1919 року був у глибокому тилу. Кіш як слід не розвивався через брак військового обмундирування та слабкість організаційного хисту його командування. Склад коша в Кременці: дві піші курені вишколу, одна сотня старшинська, дві сотні кулеметні, одна сотня кінноти в Меджибожжі, одна сотня підстаршинська(у Білокриниці в казармах) та одна сотня польової варти-жандарми, яка була не постійна, а була сформована для проведення мобілізації, та запасний госпіталь.[18] Матеріальне становище вояків було досить важке, і як згадує у своїх спогадах Чорнобров вони були *«бідно одягнені, в поношеному взутті, майже беззбройні і, здавалося, голодні. На картузах – жовто-блакитні нашивки(кокарди), тризуби, у декого – шестикутні зірки на петлицях.»*

[64]

На початку травня становище УНР стало катастрофічним: натиск з усіх сторін більшовиків та поляків, деморалізація армії з відвертими переходами окремих частин на бік більшовиків, як наприклад 19 травня в районі Рівне – Гоща 19-а дивізія армії УНР та дивізія «сірожупанників».[32] Саме в цей час у командування армії УНР визрів план прориву до Кам'янець – Подільська та створення плацдарму на випадок переходу Української Галицької армії через Збруч на з'єднання із армією УНР. У зв'язку з цим на Кременеччину почали передислоковуватися кращі військові підрозділи, перш за все Запорізький корпус.

Запорізький корпус 4 травня, після переходу з Радивилова, розташувався в районі Вишневець – Новий Почаїв у резерві. Цей корпус перебував у жахливому становищі. «Люди мали вигляд страшенно стомлених, обідраних, але всі були бадьорі й горіли запалом скорше одержати зброю та стати знову до бою з більшовиками. Декому, але дуже не багатьом, пощастило привезти із собою зброю й навіть скоростріли в розібранім стані, які їм пощастило заховати від румунських грабіжників»(полковник В. Кедровський). До відсутності зброї додавався брак коней, господарського й санітарного майна, продовольчих запасів тощо. *«Відхід на територію України через Румунію знищив і останні, які тільки були, обози, позаяк майже все було відібрано румунами...»* (полковник І. Дубовий). І в дійсності, цілком боєздатна бойова одиниця, здійснюючи перехід територією Румунії у квітні місяці після поразки Армії УНР проти більшовиків на Півдні України, була буквально пограбована румунською владою(захоплено 12 тис. рушниць, 200 кулеметів, 120 гармат та безліч іншого обмундирування та техніки). Зважаючи на важкий стан Запорозького корпусу, командування УНР розглядало можливість влиття його окремих частин до складу інших дивізій. Але відпочинок та вишкіл зробили своє: в середині травня Запорізький корпус у складі трьох дивізій було введено до складу *«резервної групи наказного отамана»* (О. Осецького). Загальна чисельність запорізьких частин нараховувала 800 старшин та 5,3 тис. багнетів, хоча реально було озброєно не більше двох тисячі воїнів. Командуючим штабу групи призначено осавула В. Сільського, начальником штабу групи полковника М. Воскобійника.
[22]

На східну частину Кременеччини поступово передислоковувався корпус Січових стрільців, які мали забезпечити лівий фланг українського фронту проти більшовиків. До підходу запорозького корпусу вони тримали оборону по річці Стир.

9-й залізничній дивізії СС доручається для оборони ділянка фронту Шумськ – М. Боровка

– Кунів. Запасні частини та госпіталь розташовувалися у Кременці. Після 10 травня для забезпечення Кременця командування корпусу висунуло на Ямпіль збірний загін, названий кошем скорострілів. Складався він із коша скорострілів (40 кулеметів), одної сотні кінноти й однієї сотні пішого вишколу. Резерву було мало, лінія оборони розтягнута та слабка, крім напрямку Рівне – Шепетівка.

До 15 травня більшовики активності не виявляли. Після 15 вони здійснюють наступ значнішими силами з Білгородки й Теофіполя. Під натиском ворога кіш скорострілів після бою за Ямпіль відступає в напрямку Вишгородка та Збаража. Ворог направляє на Кременець свою кінноту, яка 20 травня несподівано з'являється під Кременцем та атакує місто майже з усіх боків. Після короткого і жорсткого бою кіш СС залишає Кременець і пробивається частиною з панцирниками на Дубно, а іншою на Новий Почаєв. Все, що залишилося в Кременці, в тому числі хворих і поранених, які знаходилися у госпіталі, більша частина з них була хвора на тиф, більшовики знищили або вивезли[66], в тому числі і відомого кременецького лікаря Барабаша.

[29]

Стосовно українських військовополонених застосовувалися катування.

[24]

Для ліквідації ворога в Кременці командування корпусу СС висилає форсованим маршем через Верхів – Мости – Рахманів на Кременець 1-й полк СС і кінний дивізіон Бориса, а з боку Дубна панцирник і старшинську школу. Частини за неповних два дні проходять більше 60 верст і 22 травня коло 14 години несподівано атакують у Кременці ворога, відтинаючи йому шляхи до відходу. Ворог не встиг зібратися, як піхота вдарила зі сходу, кіннота з півдня, а панцирники з півночі. В паніці, полишаючи все награване, ворог кинувся врозтіч по лісових околицях Кременця.[18]

Ось як описує цей епізод А. Крезуб в статті «Напад большевиків на Крем'янець в травні 1919 р.» в альманасі «Історичний календар Червоної Каліни» за 1930 рік. *«16/17 травня більшовики захопили Ямпіль та розбили кулеметний кіш. Більшовицький загін, що напав на Кременець був в більшості із кінноти, а більшовицька піхота їхала на підводах. Сам напад на Кременець був раптовий. Перший полк СС пройшов Башківці і рушив у напрямку Кременця. Більшовики сподівалися вийти з Кременця на ранок наступного дня. Їх загін при виступі поділився на три частини. Перший, в якому був весь обоз, подався через Великі Фільварки на Катеринбург, другий шляхом Три Кіпці – Тилявка – Рахманов, прямо назустріч полку СС, третій на Веселівку і Угорськ. До Білокриниці було відправлено на допомогу старшинській школі сотню СС. При зустрічі з першим загоном більшовиків біля Трьох Кіпців чисельна перевага виявилася на нашій стороні(їх нараховувалося 4-5 сотень), але кулеметів у них було більше. Наша кіннота на підході до міста потрапила у*

засідку та була розсіяна. Більшовицький загін був розгромлений. Разом з тим, вдалося помітити валку більшовиків, які рухалися з Кременця в напрямку Великих Фільварків та розгромити її, захопивши значні запаси: кілька тисяч гвинтівок, 20 кулеметів, кілька возів набоїв.

Артилерія підоспіла в Кременець уже після розгрому більшовиків. За таблицею на готелі довідалися, що до загону більшовиків входив «1-й советський український кавалерійський полк», а чисельність піхоти становила до тисячі штиків. На загал більшовицький загін становив до двох тисяч воїнів. Комендантом загону в Кременці був чи то Гребельник, Грабельник чи Гребенко. Можливо що Гребенко, один із організаторів селянського повстання проти гетьмана Скоропадського у Таращанському повіті(це були більшовицькі загони Василя Боженка, а в службово-адміністративних актах Якутського церковного братства зафіксовано згадку двох більшовицьких полків кавалерії Катова – прим. авт.

). Під обід у Кременець прибув весь перший полк СС, старшинська школа та панцерні автомобілі з Дубна. На другий день прибули відділи Запорозького корпусу, які готувалися до наступу на Теофіполь.»

[1]

Одночасно продовжується наступ поляків на галицькому фронті та на холмську групу, в ході якого вони захоплюють Луцьк. Остання група відступає до Дубна. Поляки захоплюють Красне та переривають комунікацій армії УНР. Тил практично втрачено. Всі ешелони з боєприпасами та амуніцією зосереджені на станціях Броди, Радивилів та Дубно. Штаб армії, уряд та всі центральні установи УНР евакуювалися з Бродів в Тернопіль. 23 травня СС здійснюють наступ на Слауту та Вольну, готуючи підхід до Шепетівки. 19-ї дивізія армії УНР розвалюється під Гощею. Поляки захоплюють Сарни. Зі сторони польського фронту відсутній будь-який тил.

Вечері 23 травня ешелони зі станції Здолбунів та Рівне евакуюються у Дубно та Кременець. 24 травня корпусу СС відходить у район Кременця: 9-а залізнична дивізія – Великі і Малі Фільварки - Людвище, 5-й і 4-й піші полки – Тилявка - Башківці, 2-й і 3-й піші полки та 28 стародубський полк – Майдан – Данилівна - Стіжок, 1-й полк і кіннота – Кременець. Туди ж мали прибути і бронепотяги зі станції Здолбунів. 27 травня корпус зосередився в даних районах. Штаб корпусу знаходився на станції Кременець.

Було прийнято план звести між собою більшовиків та поляків, але останні припинили наступ та дозволили більшовикам наступати через Дубно на Кременець. Залізнична дорога від станції Камениця до станції Кременець запружена військовим майном. 26-28 травня іде розвантаження майна на підводи, але населення дає їх неохоче.[18] Слід відмітити особливості відношення українського населення до української та більшовицької влади у

цей час. На тих територіях, де більшовики довгий час реалізовували свою політику, перш за все продовольчу, населення надавало підтримку українським військам, і навпаки. Кременеччина на цей час більшовицької влади практично не відчула і тому серед селянства, перш за все, існували наївні сподівання на більшовиків. Особливо це проявилось під час мобілізації до Армії УНР. На території Кременецького та Острозького повітів мобілізація проводилася до складу 1-ї Північної дивізії волинської групи армії УНР. При ній, як і при інших дивізіях, планувалося організувати запасний кіш. Але процес мобілізації проходив проблематично: значна частина призовників не являлася на збірні пункти, інша - пробувши певний час, розходилася з них разом зі зброєю. Характерно, що призовники з Кременеччини більше воліли воювати проти поляків, ніж з більшовиками. [23]

На ранок 28 травня північна та холмська група залишають Дубно та встановлюють фронт по лінії Переросле – Верба. Їх атакують більшовики і вони подаються на схід. Запорізький корпус почав наступ без зв'язку з іншими частинами на Вишневець та Катеринбург. В обід до Кременця прибуває командуючий армією УНР отаман Василь Тютюнник, який після наради дає наказ перейти у загальний наступ, щоб розширити територію для мобілізації. Першочергова мета наступу – вихід до лінії Проскурів - Шепетівка. Запорізький корпус діє в напрямку Проскурів - Староконстантинів, корпус СС – Староконстантинів – Ланівці, північна та холмська група прикриває тил.[18]

Чисельність армії УНР на початок червня 1919 року, напередодні прориву на Кам'янець-Подільськ становила: Запорозький корпус – 2,3 тис. чол., значна частина неозброєна, додали 8 гармат та 20 кулеметів, корпус Січових Стрільців – 4 тис. чол., 40 гармат, 170 кулеметів, Волинська група – 3,5 тис. чол., 2 гармати, 60 кулеметів, дивізія полковника Удовиченко – 1,2 тис. чол., 16 гармат, 50 кулеметів.[23]

На вечір 29 травня корпуси СС виходять на лінію Мизюринці – Дедеркали – Шумськ – Новостав – М. Боровиця, 1 червня – Святець та Уніїв. Запорізький корпус прорвався з півночі і 3 червня вдарив на Волочиськ. Наступ української армії відбувається успішно. Волинська дивізія, яка прикривала тил від поляків, залишає Кременець, а уже 2 червня у місто вступають військові частини Червоної армії.[18] Розпочалася перша більшовицька окупація.

Перша більшовицька окупація

2 червня більшовицькі війська 5-го Таращанського полку під командуванням Пимона Кабули вступили у Кременець. На станції було захоплено 18 ешелонів зі зброєю та спорядженням, які не вдалося вивезти українцям.[76] Зразу ж, за зразком попереднього досвіду, більшовики почали формувати свої органи влади у формі повітового революційного комітету, який очолив колишній матрос Василь Рикун. Міська більшовицька організація на цей час складалася в основному із євреїв (А. Мордиш, Г. Бровер, Д. Лізак).

На початку червня у Кременці скликається перший повітовий з'їзд Рад, на якому ухвалюється рішення забезпечити Червону Армію продовольством, фуражем, кіньми, а також розпочати заготівлю хліба для робітників Петрограду

[
10

,
76
]

, що юридично розпочало процес продрозкладки, а фактично перетворилося у елементарний грабунок селянства. Повітовий з'їзд у прийнятій резолюції визнавав владу робітничо – селянського уряду України та зобов'язувався провести мобілізацію населення.[10] 7 червня 1919 року виходить перший номер газети «Кременецкая комуна»[59], редакція та друкарня якої знаходилася у тому ж приміщенні ревкому.[76] Розпочалася і активна господарська діяльність, яка була спрямована на відбудову господарства Кременця, зруйнованого в ході військових дій та розрухи та налагодженні життя жителів міста. Роботу в цьому напрямку здійснював відділ комуністичного міського господарства. На печатці ревкому була зображена зірка з серпом і молотом посередині та надпис по колу

*«Кременецький
уездн. воен. рев. комитет»*

.
[
54
]

12 – 16 червня відбувся I Волинський губернський з'їзд Рад, вибори до яких у Кременецькому повіті разом із Рівненським та Острозьким були найбільш проблемними. Це пояснюється активним антибільшовицьким рухом, внаслідок чого було оголошено надзвичайний стан.[32]

Але головною рисою цього часу став «червоний терор»[33], який здійснювався через ЧК,

комісаром якого був моряк без ніг.

[66]

Метричні книги цього часу рясніють наступними записами:

«21/3

V

I- 23

V

/5

V

I – убиті під час перестрілки один чоловік і одна жінка невідомого прізвіща, пох
Монастир. кл.;11/24-12/25

VI

– житель м. Крем., Іван Демидович Величко, вбитий, пох. Туницьке кл.;11/24-12/25

VI

– поховано труп убитої жінки, невідоме прізвіще і проживання, пох. Туницьке кл.;17/30

VII

–

28

VIII

/10

IX

– викладач Крем. Комерційного училища Борис Діонісійович Крилович, убитий в М. Дубно
більшовиками. Похований на погості монастиря біля дзвіниці.»

[28]

Комісари не зупинялися перед насильством щодо жінок, як наприклад було задушено дружину полковника Рушчевського за те, що не сказала, де її чоловік. Прагнули знайти та стратити єпископа Кременецького Діонісія, але його надійно сховала одна із кременецьких міщанських родин. Більшовики щоденно з приходом ночі розпочинали грабунки і обшуки, причому часто безконтрольні для самої ж влади. Так, під час грабежу єврейського магазину, командир артилерійського підрозділу більшовиків, сам із бувших офіцерів, вдарив нагайкою одного з грабіжників, за що поплатився життям. У місті був голод, магазини обікрали. Торгівля припинилася, праці не було.[66]

Врешті-решт, після того як у якості заручників у Дубно було перевезено десять заручників – кременчан з числа колишніх військовослужбовців царської армії та там їх і розстріляно(їх тіла було перевезено у Кременець і поховано біля входу у Богоявленський монастир коло дзвіниці Святого Іова, де на хресті були викарбувані слова «Мы жили, потому что Ты хотел, Мы умерли, потому что Ты велел. Тепер спаси нас, потому что Ты можеш» , та

зруйновано радянською владою у 60-тих роках)

[25]

, терпіння жителів міста урвалося. Мешканці організували відділ самооборони, до якої належали чоловіки віком до сорока років. Основу повстанського полку становили знову ж таки колишні військовослужбовці російської армії, які зрозуміли, що подібним чином більшовицька влада їх переб'є поодиночі. 2 серпня повстали Кременецький, Староолексинецький та Вишневецький відділи під командуванням підполковника Сергія Висоцького та Володимира П'ятенка. Вони вигнали більшовиків з Кременця, арештували 96 чекістів та червоноармійців та розстріляли їх за містом за вироком повстанського суду.[124] На початок серпня повстанський загін під командуванням Висоцького згадується генералом

М. Капустянським під Ямполем як складова частина армії УНР, причому він відмічає її досить високу бойову кондицію. Щось там у повстанців не повелось, крім того до Кременця наближались польські війська. З огляду на можливе повернення більшовиків, від повстанців, за посередництва місцевого ксьондза Михайла Белецького, було вислано делегацію у складі В. П'ятенка та Б. Леха до командира польської дивізії Кралічка, яка стояла в Бродах. Після переговорів, які відбулися в Бережцях, відділ польської армії під командуванням поручника Кульчицького 6 серпня увійшов в Кременець. Через декілька днів у місто прибула 6-та польська дивізія генерала Кралічка. Під Новоставом за Ямполем поляки розгромили 5-й Таращанський та 6-й Волинський більшовицькі полки.

[66]

Населення міста в цей час терпіло досить сильні злидні, категорія незабезпечених була досить таки великою, і на межі 1919 – 1920 років у місті працював Американський допоміжний комітет який роздавав населенню одяг, як наприклад костюми чоловічі та жіночі, простині, наволочки, чулки, сандалі, тканини на білизну, рушники, булавки, марлі.[31]

Започатковувалася нова цивільна влада. Староство організовував Лясота, бургомістром призначено Антона Роїєвського. Відновлювалося господарство та торгівля, в обігу були польські марки, царські рубли та австрійські крони. Після організації староства Лясота був переведений, а староство у 1919 – 1920 роках очолювали Вішневський, Губерт та Ян Болев. На початку 1920 року бургомістром став Віктор Павловський.

[66]

У місті встановилася польська влада: прийшов новий окупант, який для кременецьких міщан на даний час виявився гарантом стабільності перед «червоним терором».

Селянський антипольський рух.

Якщо кременчани – жителі міста, зустріли прихід польської влади прихильно або байдуже, то селянство, розбурхане революційними подіями та надією на творення власного життя, стало на шлях опору окупанту. Уже 12 червня 1919 року зафіксована сутичка селянського загону села Ридомиль з польським патрулем, а 15 червня польські солдати були обстріляні селянами біля села Свинюхи(теперішне Очеретне)[59], загін яких очолював вчитель Харабура.[75] Боездатні селянські загони були створені у Лосятині, Устечко, Бакоті, Хотовиці, Млинівцях та Вишневі. Слід відмітити, що антипольський селянський рух на Кременеччині сформувався перш за все у південних волостях повіту, на кордоні з Галичиною, а на цей час із ЗУНР. Це було зумовлено тим, що селянство тих волостей було наочним свідком польсько – української війни 1918 – 1919 років, і наочно бачили, що їм може принести польська влада.

По селах були створені повстанські загони, причому вони воювали не тільки проти поляків, а і проти більшовиків, що наочно показує їх вигнання з Кременця: у цій акції брали участь Староолексинецький та Вишневецький загони. Полегшував дії повстанців той факт, що тактична межа Волинського та Галицького фронтів польської армії проходила по лінії Олесько – Високий Камінь – Тилявка – Межиріччя. Це давало можливість селянам маневрувати та користуватися неузгодженістю дій польського командування. Своєрідний повстанський штаб знаходився в лісі біля села Жолобки. Кременецькі повстанці мали кулемети та гармати. Значну частину зброї селяни отримували роззброюючи окремі військові підрозділи, які в незначній кількості проходили через їх населені пункти, в тому числі і армії УНР. Певне уявлення про становище цього часу дають оперативні зведення військових частин польської армії.

«17 липня 1919. В прикордонних селах є загони по-більшовицькому настроєних селян.

18 липня 1919. ...Для покарання за те, що селяни і більшовики, незважаючи на вимогу, не видали схопленого вчора Олейничука, підпоручика 38-го піхотного полку львівських стрільців, сьогодні ранком бомбардовано Олексинець і Базуки. Обидва села у вогні. Селяни і більшовицькі підрозділи, які займали окопи перед цими селами, залишили їх в паніці...

19 липня 1919. ... Командування дивізії заборонило всякі переговори з більшовиками, а агітаторів треба беззастережно розстрілювати...

21 липня 1919. ... Біля М.Г.(Маєргофу – фільварку – прим. авт.) на південь від Старого

Кременеччина у 1917-1920рр.

Написав Administrator

Середа, 21 грудня 2011, 19:09 -

Олексинця є постійний гарнізон, що нараховує близько 200 озброєних селян з Свинюх і Гніздичної. Щоб обстрілювати ці загони, командування 9-ої бригади наказало змінити теперішню позицію батареї.

Наша артилерія обстрілювала озброєних селян в Базуках...

25 липня 1919. ...В селах перед фронтом 40-го піхотного полку більшовики розвинули інтенсивну комуністичну агітацію.

В Болязубах перебував якийсь час більшовицький комісар з метою вербування, в Шимківцях кінний патруль розклеював більшовицькі відозви...

3 жовтня 1919. ...Надійшло повідомлення про селянські заклоти в районі Вишнівця над Горинню. За наказом командування фронту вислано туди 19-ий піхотний полк...

5 листопада 1919. Згідно з повідомленням командування етапу в Крем'янці, в районі Жолобка зосереджуються загони повстанців. На прохання командування етапу, командування 40-го піхотного полку львівських стрільців вислало одну роту для гарнізону. Хоча район Шумська роззброєно, однак незважаючи на це, не треба було б звідти виводити військо. Про це повідомлено командування Волинського фронту...

Генерал-підпоручик і командир дивізії Єнджеєвський.» [36]

Надзвичайно потужним восени 1919 року був партизанський рух в районі Вишнівець – Шумськ, на ліквідацію якого була кинута 10-а польська бригада із підкріпленням. Протягом трьох діб йшли запеклі бої в районі Шумська, в ході яких місто тричі переходило з рук в руки. Поляки втратили близько 600 убитими. [59]
До кінця місяця поляки розгромили основні сили повстанців.

В ході каральної акції перед поляками було поставлено завдання повністю оточувати

райони виявлення партизан з метою їх повного знищення. Крім цього запроваджувалася система агентури перш за все із числа місцевих поляків, на яких треба було опиратися при формуванні цивільної влади. Саме тоді було дозволено сплювати садиби селян, а у випадку відмови села від співпраці, повністю його руйнувати. [36]

Маючи значну перевагу у військових силах та застосовуючи тактику терору, польській армії вдалося в своїй більшості до початку 1920 року ліквідувати селянський партизанський рух, внаслідок чого на даному етапі участь місцевого елемента у збройній боротьбі за збереження української держави припинилася. На Кременецький повіт з міста поширилася польська адміністрація.

Кременеччина під час більшовицько-польської війни

Період першої польської окупації був розірваний новою війною, яка прокотилася українськими землями. Після короткочасного успіху квітня – травня 1920 року польська армія, бід ударом Червоної армії, відкотилася на схід, і у липні місяці Кременеччина стала ареною польсько – більшовицької війни.

Наступальні операції більшовицької армії на території краю здійснювала 45-та стрілецька дивізія І.Е. Якіра у складі маршової кавалерійської бригади, особливого полку, Кубанського і Сибірського полку та кавалерійської бригади Котовського.[35]

12 липня маршова кавалерійська бригада здійснила штурм Кременця, але зазнавши невдачі зосередилася у селі Підлісці. Особливий полк захопив переправу на річці Іква у селі Дунаїв та Бережці, а бригада Косовського зуміла увійти у Почаїв. Внаслідок підходу польського підкріплення з Радивилова, більшовицькі підрозділи були вибиті із Почаєва, і «котовці», відступаючи на Комарівку, змушені були підійти до Дунаєва, щоб втримати переправу через ріку. Полк особливого призначення вів у цей час бої із відступаючими з Кременця на Онишківці польськими підрозділами в районі села Града. В ході контрнаступу 13-та польська дивізія захопила район Шпиколоси – Горинка - Залісці. Намагаючись здійснити обхід польських позицій у Горинці через Кубинець Сибірський полк потрапив під шквальний удар поляків. 16 липня у боях під Горинкою, яку поляки перетворили на досить потужний укріплений район, отримав контузію комбриг Котовський. 17 липня, намагаючись прорватися до Кременця, поляки завдали спроби контрудару в районі Малої Андруги. 21 липня в ході нового наступу

Кременеччина у 1917-1920рр.

Написав Administrator

Середа, 21 грудня 2011, 19:09 -

більшовицьким військам вдалося заволодіти Кременцем.

23 липня поляки здійснили наступ на Дунаїв та Кімнату, завдавши удару бригаді Котовського в тил у районі села Кімната – «котовці» були змушені відійти до Гради. Польський наступ здійснювався двома напрямками – з Радзивилова на Дубно і через Почаїв на Кременець. До обіду радянські війська розгромили Почаївську групу, а уже на вечір підійшли до Почаєва, Будків та Старого Таража. 25 липня в ході удару Червоної армії в напрямку Кунинець – Горинка були ліквідовані останні осередки опору польських підрозділів на Кременеччині.[7] Військові дії цього часу знову привели до людських втрат як серед військових так і цивільного населення. *«30-30. VI – Марія Федорівна, міщанка м. Крем., 15 р., убита снарядом під час бою.; 10/23-10/23.*

VII

– гражданин Бесараб. г

*уб., Бендер. уезда, ст. Ленканы, Иван Емельянович Чербух,
24 г., убитый наповал в гражданской войне за идею свободы*

;

13-14.

VII

–

крем. міщанина Данила Григоровича Парадовського син Володимир, 16 р., від поранення перестрілки більшовиків з поляками.; 14-16.

VII

– Бесараб. Губ., Акерман. уїзду, посаду Турлаки. Червоноармієць Федір Шумаков, 31 р., убитий під час перестрілки з поляками

.»

[29]

Розпочалася друга більшовицька окупація.

Друга більшовицька окупація

Як і в попередній період, більшовики досить швидко налагодили систему органів влади. Відновилися роботу ревкому.: голова – матрос В.П. Рикун, секретар – кременчанин І.Я. Руденко-Моргун, члени ревкому: П.І. Ясенчак, В.Л. Цетлін, О.В. Бричкевич, О.Т. Злочевська.[76] Слід відмітити досить низький організаційний та фаховий рівень діяльності органів нової влади. З перших тижнів розпочалася робота по налагодженні трудової дисципліни. Так при першому порушенні виносилося попередження, при другому запроваджувався арешт, на третій раз військові судилися як за саботаж, а цивільні звільнялися без права поновлення на будь-якій роботі.

[49]

Разом з тим значна частина працівників держустанов використовувала своє становище у корисливих цілях, як приклад цього є боротьба із фіктивними відрядженнями.

[46]

Досить швидко була сформована структура волосних та сільських ревкомів. Склад волосних ревкомів голова та два члени. Сільський ревком обирався на зборах і затверджувався волосним, якщо члени першого не були налаштовані проти радянської влади. У ревкомі діяли відділ управління, який здійснював адміністративні функції(голова), військовий відділ складав списки військовозобов'язаних, здійснював охорону господарських та транспортних об'єктів, сприяв мобілізації, а земельно-промисловий відділ займався господарською діяльністю, вирішував земельні питання. У разі потреби та при фінансовій можливості склад волосного ревкому міг бути розширений. Засобами фінансування була десятивідсоткова частка від помолу в приналежних млинах та плата за оренду[15].

Досить швидко відбулася мобілізація місцевого населення у діючу армію. Причому вона проводилася фахово, поетапно по спеціальностях – писарі, пілоти і т.д.[44,45] Крім військової мобілізації запроваджували трудову, під яку підпадали чоловіки віком від 18 до 50 років, причому трудова мобілізація не звільняла від військової.[43] Цими питаннями займався кременецький повітовий комісар по військовим справам Ковальчук. З метою контролю за рухом населення було запроваджено обов'язкову реєстрацію новоприбулих осіб. [48]

В соціальному плані було запроваджено 6-ти годинний робочий день.

Намагаючись ослабити національний спротив, було видано розпорядження про рівність української мови з російською та недопущення її дискримінації.[47] Розуміючи важливу роль освіти, більшовицька влада організувала «избы - читальни», перш за все орієнтовані на солдатські маси у прифронтівій зоні.[39]

Але уже 14-18 вересня 1920 року ударом польської армії на Володимир - Волинськ – Луцьк – Рівне була розгромлена 12-та радянська армія. Поляки перейшли у широкий контрнаступ.[61] Спішно почали евакуюватися більшовицькі структури та формуватися похідні колони на схід. [38]

В ході відступу, на Кременеччині ще раз пройшла кінна бригада Котовського. У районі Божої гори, оточені кінним корпусом Краєвського, «котовці» ледве зуміли прорвати вороже кільце, в ході чого сам комбриг був важко поранений.[8] А у районі Почаєва загинув командир першого полку котовців М. Ульріх.[76] З більшовицькою владою було покінчено. Прийшов новий «визволитель» - Польща, який розпочав нову хвилю терору. Наприкінці 1920 року польським каральним підрозділом було спалено Людвище. Як відплатну акцію кременецький відділ УВО провів напад та знищення польського гарнізону у Білокриниці.[6]

Відповідно до умов Римського мирного договору між Польщею та Радянською Росією, Кременеччина у складі інших західноукраїнських земель, відходила до складу Польщі. Розпочався новий етап боротьби українського населення Кременеччини за свої права та краще життя.

Події 1917 – 1920 років на території Кременеччини мали свої характерні особливості. У зв'язку із незначною кількістю кременецького пролетаріату, провідну роль у революційних подіях 1917 року відігравали солдати, які розміщувалися на території міста та повіту у значній кількості. Їх діяльність виявилася у демонстраціях, створенні Рад солдатських депутатів, а пізніше під впливом партії більшовиків і у розвалі російської армії та фронту. Своїм радикалізмом солдатський рух значно вплинув на кременецьке селянство, яке прагнуло реалізувати свою вікову мрію про землю. Якщо на початках селянський рух носив організовану форму, сподіваючись на позитивне вирішення земельного питання з боку Тимчасового уряду та Центральної Ради, то восени він набрав форму самозахоплення землі, знищення поміщицьких господарств та ліквідації державної системи управління на селі.

За своєю суттю революція 1917 року на Кременеччині носила соціальний характер,

українські національні вимоги були характерні лише для окремих категорій населення. Національний характер проявився у діяльності представників краю у Центральній Раді, участі у Всеукраїнських Селянських та Солдатських з'їздах. Значну роль почали відігравати представники єврейської громади, які намагалися підтримувати позитивні стосунки із представниками інших національностей, які проживали у місті.

Цікавими є позиції та вплив більшовиків в цей час. Своім впливом вони змогли захопити перш за все солдатські маси, і то в основному після жовтневого перевороту. Місцеве населення до більшовиків ставилося досить оригінально – і не надавали значної підтримки, і не вважали своїми ворогами. Тому більшовикам так і не вдалося міцно встановити на території краю свою владу у жоден період часу.

Нагальними проблемами міста цього часу було його забезпечення продовольством, дровами та забезпечення правопорядку. Значно активізувалося кременецьке самоврядування в період головування Б. Козубського, який зумів налагодити ефективну роботу Кременецької міської думи у цей важкий час.

З кінця 1917 по червень 1919 року Кременеччина була практично єдиною українською територією, на яку поширювалася влада лише української адміністрації: УНР, Української Держави. Це з однієї сторони давало певну політичну та господарську стабільність. Хоча в період гетьманування П. Скоропадського повіт охопив потужний селянський рух, спрямований проти земельної політики гетьманського уряду.

У період Директорії пер. пол.. 1919 року Кременеччина була спочатку глибоким тилом української влади, а у травні 1919 єдиною територією, яка залишилася їй підконтрольною. Саме звідси розпочався знаменитий Проскурівський наступ Армії УНР на Кам'янець – Подільськ, за рахунок якого вдалося випратити військове становище Директорії на фронті.

Влітку 1919 року кременеччани уперше на собі відчули результати більшовицької політики. Їх наслідки були такі «разючі», що уже на початку серпня 1919 року місцевий повстанський рух ліквідував більшовицьку владу на Кременеччині. Зразу ж після відходу більшовиків у край вступили польські війська, які започаткували період польської окупації, з невеликою перервою, аж до вересня 1939 року. На селі почався активний повстанський рух, який тривав цілу осінь 1919 року, і польській владі вдалося його придушити лише із застосуванням жорстких насильницьких дій проти цивільного

Кременеччина у 1917-1920рр.

Написав Administrator

Середа, 21 грудня 2011, 19:09 -

населення.

Нова активізація подій була пов'язана із польсько – більшовицькою війною 1920 року, коли у серпні на території нашого краю відбувалися жорстокі бої. Нова більшовицька влада продовжила свою традиційну політику у більш м'якій формі, але після її поразки на фронті змушена була самоліквідуватися. Поляки на довгих двадцять років встановили своє панування на Кременеччині.

Список використаних джерел

1. Бернацький В.А. Кременець. Травень 1919-го... - Діалог, №6, 23 січня 1993 року
2. Вексель на 300 рублей от 29 августа 1918 года
3. Вексель на 3000 рублей от 19 мая 1919 года.
4. Великая Октябрьская социалистическая революция на Украине. Сборник документов и материалов в 3-х томах, т. 1. – Киев, 1957.
5. Волинський А.І. Спогади про Волинську духовну семінарію 20 – 30-х рр. – Рукопис.
6. Волинянка О. Местники. – Видання Пропагандивного Відділу Української військової Організації. 1932.
7. Г.И. Котовский: документы и материалы. – 1956, Кишинев.
8. Гуль Г. Красные маршалы. – Москва. 1990г.
9. Гурфинкель А.И. Письма солдату. – Интернет – версія.

10. ДАТО, Фонд 2803
11. Журнал вступних паперів товариства «Просвіта» ТОДА Ф.348, О.1
12. Зимовий похід, «Чорні запорожці». – видання до 1939 року.
13. Зозуля Я. «Облога Києва. Відступ української армії на Волинь та організація санітарної служби». – За державність, №11, 1966, Торонто.
14. Иванов. Е. Честь и долг.
15. Инструкция по организации волостных ревкомов. Приказы по комиссариату за август – октябрь 1920г. ТОДА Ф. Р-2801, О.1, №29, а.9.

16. Исполнительный лист от 17 октября 1918 года.
17. Історія міст і сіл УРСР. Тернопільська область. – Головна редакція УРЕ, 1973.
18. Історія січових стрільців. - Київ, Україна, 1992.
19. Карточка на выдачу сахара на 1919 год(с января по май).
20. Квитанция Кременецкой Городской Управы № 223 от 13 марта 1918 года.
21. Квитанция по уплате земского налога от 4 января 1919 года.
22. Ковальчук М. Поразка й відступ південного угруповання Армії УНР до Румунії навесні 1919 р. - Військово-історичний альманах, число 1(16), 2008.
23. Ковальчук М. Чисельність Армії УНР за Кам'янецької доби Директорії. – Військово – історичний альманах, число 1(14), 2007.
24. Коваль Р. Багрянні жнива Української революції/ Трагедія в Білій Криниці. – <http://ukrlife.org/main/evshan/zhnyva40.htm>.

25. Кравченко – Бережной. Мой XX век. – Интернет – версия.
26. Луговський О. Формування Збройних Сил Української Держави(1918р.). Організаційні аспекти. – Військово – історичний альманах, число 1(80), 2004.
27. Матяш В. Хто, як і чому оголосив Симона Петлюру погромником? - Самостійна Україна, №1, 2005, Київ.

28. Метрична книга Богоявленського монастиря за 1919 рік.
29. Метрична книга Миколаївського собору за 1918-1920 роки.
30. Медведєв С., Савчук В. Великий перелом. – Кременець, 2008.
31. Ордер № 578 Американского комитета на раздачу одежды и белья бедному населению г. Кременца от 12 марта 1920 года.
32. Оксенюк Р. Нарис історії Волині 1861 – 1939. – Львів, 1970.

33. Олійник В. Пам'яті Євгена Коновальця. – Діалог, №16, 12 квітня 1997 року.
34. Паспорт(временный на 1 год) на Івана Мартиновича Сикула от 4 декабря 1917 года
35. Пасько А. Котовці. – Прапор Перемоги, 18 січня 1988.
36. Під прапором жовтня. – 1957, Львів.
37. Православный церковный календарь на 1939 год. – Варшава, 1938.
38. Повітовий комісар пошт і телеграфів у місті Кременець. Рапорти начальників поштово-телеграфних контор про політичне становище підлеглих територій. ТДОА, Фонд Р-2803. Опис 1.
39. Положение об избах-читальнях, устраиваемых в прифронтной полосе. Приказы по комиссариату за август – октябрь 1920г. ТОДА Ф. Р-2801, О.1, №29, а.10.
40. Посвідчення на Олександрю Георгіївну Кондратьеву як службовця від 7 червня 1919 року.
41. Протокол заседания армейского съезда XI армии(копія) ТОДА Ф.246, О.1, №101, а.9-18.
42. Предписание Волынского губернского комиссариата обэвакуации военных комиссариатов и приказ об организации сборной обозной колонны. ТОДА Ф. Р-2801, О.1.
43. Приказ №23 от сентября 1920. Приказы по комиссариату за август – октябрь 1920г. ТОДА Ф. Р-2801, О.1, №29, а.2.
44. Приказ №18 от 7 сентября 1920. Приказы по комиссариату за август – октябрь 1920г. ТОДА Ф. Р-2801, О.1, №29, а.3.
45. Приказ №20 от 7 сентября 1920. Приказы по комиссариату за август – октябрь 1920г. ТОДА Ф. Р-2801, О.1, №29, а.4.
46. Приказ №102 Волынского губревкома от 26 июля 1920. Приказы по комиссариату за август – октябрь 1920г. ТОДА Ф. Р-2801, О.1, №29, а.6.
47. Приказ №37Кременецкому ревкому от 15 августа 1920. Приказы по комиссариату за август – октябрь 1920г. ТОДА Ф. Р-2801, О.1, №29, а.8а.
48. Приказ №47 от 25 августа 1920. Приказы по комиссариату за август – октябрь 1920г. ТОДА Ф. Р-2801, О.1, №29, а.3.
49. Приказание №1 по Кременецкому Уездному Военному Комиссариату ТОДА Ф. Р-2801, О.1, №9 .
50. Протоколы заседаний членов городской управы. ТОДА Ф.203, О.1.
51. Протоколы заседания членов Кременецкой городской думы. ДАТО Ф. 242, О.1, №67,
52. Протоколы заседания членов Кременецкой городской думы.. ТОДА Ф. 242, О.1, №6 9, а. 1.
53. Протоколы заседания членов Кременецкой городской думы. ТОДА Ф. 242, О.1, № 71.
54. Разрешение отдела коммунистического городского строительства от 24 июня 1919 года.
55. Рапорты и протоколы объездчиков о самовольной заготовке леса в дачах Кременецкого лесничества воинскими частями, крестьянами, ор других нарушениях за 18 декабря 1916 – 19июля 1917 гг. ДАТО Ф.246, О.1, №102.
56. Рапорты и протоколы объездчиков о самовольной пастьбе скота крестьянами

Кременеччина у 1917-1920рр.

Написав Administrator

Середа, 21 грудня 2011, 19:09 -

- на казенных дачах. ТАДО Ф.246, О.1, №127.
57. Резолюція I Селянського повітового з'їзду ДАТО Ф. 246, О. 1, №101, а. 3.
58. Резолюція II-го Селянського Кременецького З'їзду ДАТО Ф.246, О.1, №101, а.6,7.
59. Рибалкіна А., Бойчук Л. Говорить історія. – Прапор перемоги, 6 листопада, 1987 року.
60. Розпорядження до Кременецької міської думи від 30 грудня 1917 года. ТОДА Ф. 242, О.1, №6 9, а. 2.
61. Савченко В.А. Дванадцять войн за Украину. - Харьков, 2006.
62. Спогади Омельчук Юлія Данилівна(дівооче Ключ), 1903 року народження.
63. Сеніна Т. Крути – наша гірка правда. – Кременецький вісник, 25 січня 2001 року.
64. Сеніна. Т. Пам'ятаємо вас, стрільці січовії. – Кременецький вісник, №5, 1 лютого 2002 року.
65. Сеніна Т. Ще раз про червоні сніги під Крутами. – Діалог, 1995 рік.
66. Служебно-административные акты Якутского церковного братства при св. Инокентиевской, а с 25. III. 1919 г. Покровской церкви г. Кременец. Часть II, повоенного времени и за время председателя П.С. Ильина с 26. XI. 1918 г. по 9 февраля 1939 г. Шнуровой реестр с 28. IV. 1917 по 9. 1939.
67. Список чинов милиции ДАТО Ф.246, О.1, №101, а.1.
68. Сповідання Кременецькі міській думі. ДАТО. Фонд 242, оп. I, спр. 72.
69. Спогади Корнійчука, учасник загону Чабая.
70. Тернопільський енциклопедичний словник. Том II. – Тернопіль, Збруч, 2005.
71. Трембіцький В. Позиція великої Волині в Українській державі 1918р. – 1993, Вінніпег.
72. У боротьбі за українську державність. - Діалог, №6, 23 січня 1993 року.
73. Халупа Н. Говори історіє! – Вільне життя, 21 жовтня 1987 року.
74. Цыркуляры и распоряжения Генерального Секретариата Украины о передаче земельным комитетам частновладельческих лесов за 16 ноября 1917 – 14 мая 1918 гг. ДАТО Ф.246, О.1, №89.
75. Черняхівський Г. Кременеччина від давнини до сучасності. – Кременець, 1999.
76. Черняхівський Г. Місцями революційних подій. – Прапор перемоги, 7 листопада 1986 року.
77. Шубська Г. Мій батько - Діалог, №6, 23 січня 1993 року.

Кременеччина у 1917-1920рр.

Написав Administrator

Середа, 21 грудня 2011, 19:09 -
